

Sultanat, genocid in dvojne volitve

Leto 2015 v turškem Kurdistanu

ARNE ZUPANČIČ

Verjetno v vladavini vsakega samodržca obstaja leto, ki je prelomno za njegovo avtoritarno vladavino, obdobje po zenitu, ko začne njegova avra izgubljati sijaj in začno njegova dejanja dobivati oznako »patetično« namesto »genialno«. Tako leto je lani doživel Recep Tayyip Erdoğan, ki Turčiji s premierskega in predsedniškega mesta vlada že 12 let. Naj takoj povem, da nikakor ne mislim, da bo Erdoğan v kratkem odšel iz najvišjih položajev v državi – gre le za trenutek, ko se njegov *masterplan* sesuje in cesar brez kompasa postaja vedno bolj gol. Nekaj torej, na kar recimo pri Putinu še čakamo. A ker vsi vemo, da umirajoči konj še kako brca naokrog, poglejmo, kaj vse je v lanskem letu uspelo doseči človeku, ki aktivno podpira Islamsko državo, izvaja genocid nad kurdsko manjšino v lastni državi, pospešeno islamizira vse pore javnega življenja, obenem pa prejema donacije Evropske Unije in ponovno odpira pogajanja o članstvu v njej.

Erdoğan ima za seboj izjemno uspešno politično kariero – od župana Carigrada prek premiera do predsednika države. Danes s svojo stranko AKP (»Stranka za pravičnost in razvoj«) obvladuje vsa polja turške politike, kar mu je v preteklih letih uspelo predvsem s pomočjo premetenih kupčij s kemalisti (CHP – Republikanska ljudska stranka) in nestranskarim gibanjem *Hizmet*. Vmes je bil

med Delavsko stranko Kurdistanu in kurdskim civilnim prebivalstvom na eni ter policijskimi, žandarmerijskimi in vojaškimi silami na drugi strani. Najprej pa posvetimo nekaj vrstic polpretekli zgodovini turško-kurdskih odnosov.

Vzpostavitev turškega naroda

Znotraj Osmanskega cesarstva je bila enakopravnost vezana na veroizpoved in ne na etnično pripadnost, kar je Kurdom zagotavljalo pravico do uporabe jezika in življenja po lastnih kulturnih navadah. Tovrstna ureditev se spremeni s prihodom Mladoturkov, reformističnega gibanja študentov in častnikov iz začetka 20. stoletja, ki je leta 1908 ponovno uvedlo ustavo, pozneje prevzelo oblast in izvedlo armenski genocid. Mladoturki začnejo s projektom gradnje novega, turškega naroda. Že nekaj desetletij pred tem so bili sicer na udaru predvsem Armenci, po letu 1908 pa začne oblast preganjati še ostale manjšine na območju današnje Turčije, predvsem Kurde, Grke in Alavite. Armenski genocid je tako le najbolj razvpito dejanje Mladoturkov, saj so se s podobnimi sredstvi in zanosom lotevali tudi ostalih manjšin. Od teh so se po prvi svetovni vojni najpogosteje upirali prav Kurdi, znan je upor šejka Saida iz leta 1925, pozneje pa še veliki upor pod Araratom, kjer so Kurdi v letih 1928–31 združili moči, a so jih skupne turške, iranske in iraške sile (sicer pod vodstvom Britancev, ki so takrat vladali v Iraku) močno porazile in s tem za nekaj desetletij uspešno zatrle želje in možnosti za avtonomijo. Kurdski upori so imeli za razliko od ar-

AKP tudi zaradi lastnih interesov tako raje ni sestavil vlade v predvidenem času, temveč je za prvi november razpisal nove volitve. Datum teh ne bi mogel biti boljši: 29. oktober je namreč v Turčiji dan republike, kar pomeni, da je država okrašena s turškimi zastavami in portreti Mustafe Kemala Atatürka, ki je ob ustanavljanju države prepovedal nošnjo fesov in rut, nadaljeval s pobijanjem Armencev in izselil Grke, Kurde pa razglasil za gorske Turke in tako tlakoval pot sekularizirani državi enega naroda.

zaradi promuslimanskih izjav celo štiri mesece zaprt in za pet let izključen iz politike, a njegov trenutni boj ni boj za ustavnim sodiščem, ki mu je izdalo zgornje prepovedi, niti ne boj za volivce, katerih podpora je še vedno dovoljšna. Njegova trenutna bitka, ki utegne biti zanj celo usodna, je bitka s kurdsko manjšino, ki je organizirana bolj kot kadarkoli prej in je uspela na junijskih parlamentarnih volitvah s samostojno politično stranko prvič preseči 10-odstotni volilni prag, priti v parlament in s tem uničiti glavno Erdoğanovo idejo – uzakonitev predsedniške demokracije. V pričujočem članku bomo pozornost namenili predvsem obdobju med junijskimi in novembrskimi volitvami. Prebivalci turškega Kurdistanu so se v tem času soočili z obuditvijo državljanske vojne

menskih izrazit nacionalen predznak, saj so se plemenski voditelji in kurdska carigrajska noblesa borili le za nacionalno osvoboditev in znotraj te za ohranitev socialnega *statusa quo*.

Kurdsko gibanje se znova prebudi v 50. in 60. letih, ko pride nova generacija Kurdev v univerzitetnih središčih v stik z vedno bolj razširjenimi levičarskimi idejami. Kurdska gibanja postanejo del vedno širšega in močnejšega levičarskega gibanja, ki državo predvsem v drugi polovici 70. let pahne v kaos političnega nasilja v obliki protestov, pouličnih streljanj, ugrabitev, barikad in podobno. Krvavi vrtnec leta 1980 prekine še bolj krvav vojaški udar, s katerim vojska za nadaljnja tri leta prevzame oblast, ukine demokracijo ter ponovno uvede smrtno kazen.

Med premikanjem proti jugovzhodu Turčije ti postane jasno, da je ta del države koloniziran, saj je prisotnost represivnih organov vedno večja. V provinci Hakkari, ki meji na Irak in Iran, vojaške nadzorne točke niso nikakršno izredno stanje, temveč povsem vsakdanja praksa.

Stranski produkt vojaškega udara je gospodarska liberalizacija države, saj začne vojska v zameno za podporo Zahoda (ne pozabimo, da je Turčija takrat že članica zveze NATO) z umikom države iz precej oslabljenega gospodarstva. Sočasno se podvrže tudi pogojem IMF za najem posojil in začne z rezi v socialno državo. Modri ukrep se Turčiji in Zahodu kot bumerang vrne dobrih 20 let pozneje v obliki sedanjega predsednika Recepta Tayyipa Erdoğan in njegove islamizacije države in regije. V izjemno centralizirani Turčiji so socialno skrb namesto države začele opravljati različne karitativne organizacije, praviloma z muslimanskim predznakom. Med njimi je najbolj znano gibanje klerika Fetullaha Gülena, imenovano tudi *Hizmet*, ki izvaja človekoljubne akcije, poleg tega pa obvladuje tudi eno od največjih mrež zasebnih vrtcev, šol, univerz in raziskovalnih inštitutov – ta mreža sega v 180 držav, v Turčiji pa dejansko deluje kot država v državi. *Hizmet* in podobne organizacije pa 35 let po zadnjem resnem državnem udaru uničujejo sekularno dediščino Atatürka.

Množično zapiranje borcev za svobodo je vodilo do še nečesa nepredvidenega: vzpona Delavske stranke Kurdistan, krajše PKK. Stranka Abdullaha Öcalana je sicer nastala že leta 1978, a je v času pred državnim udarom v mladostnem duhu marksistično-leninistične ideologije večinoma napadala konkurenčne kurdske gverilske skupine in že omenjene plemenske voditelje, ki so zatirali svoje podanike in sodelovali z vlado. Tako so turške varnostne sile stranko v tem času bolj kot za resne upornike smatrale za bande. Organizacija se je proslavila v času državnega udara, in sicer s svojimi akcijami v vojaškem zaporu v Amedu (Dyrbakirju), najbolj zloglasni instituciji te vrste v Turčiji. Ob zaprtju večine članov stranke je zapor postal polje političnega boja, iz katerega je PKK izšel bistveno močnejši, kot je bil na začetku. Člani PKK so organizirali samozaižge in gladovne stavke, ki so odmevali po vsej Turčiji, ne le znotraj zaporniških zidov. Manj kot leto dni po t. i. svobodnih volitvah – z njimi naj bi bilo konec vojaškega udara, čeprav je moral vse stranke in kandidate potrditi vojaški svet, general Kenan Evren pa je na mestu predsednika ostal še šest let –, 15. avgusta 1984, so pripadniki PKK izvedli prve napade na turško vojsko. Turška javnost je bila presenečena nad obuditev političnega nasilja, vendar je tudi dobro vedela, za katero gibanje gre.

Od takrat pa do danes je PKK z vmesnimi prekinitvami spopadov uspel postaviti kurdsko vprašanje v ospredje turške notranje in zunanje politike. V državi, kjer še vedno velja vojaška ustava iz leta 1982, po kateri Kurdi, kurmandži (eden izmed kurdskih jezikov, ki ga govorijo turški in sirski Kurdi) ali Kurdistan niso omenjeni niti enkrat, je to gotovo edina pot. Poleg tega je Turčija z uvedbo 10-odstotnega parlamentarnega praga, ki je namenjen izločitvi tradicionalno fragmentiranih levičarskih in kurdskih strank iz politične igre na nacionalni ravni, manjši(nsk)im strankam onemogočila enakopraven politični boj.

Kurdski politični boj

PKK je vseeno vrsto let poskušal delovati tudi z različnimi bolj ali manj povezanimi političnimi krili, ki jih je ustavno sodišče običajno ukinilo kmalu po prvih uspehih. Kurdski poslanci so se tako do lani v državni parlament praviloma uvrščali na listah drugih strank, zato je največje presenečenje letošnjih volitev levičarska stranka HDP (*Halkların Demokratik Partisi* oz. Ljudska demokratska stranka), ustanovljena avgusta leta 2012. Mediji stranko navadno opisujejo le kot prokurdsko, a njen spekter delovanja je mnogo širši, saj se zavzema za odpravo vseh vrst diskriminacij. Njeni kandidati, med katerimi je skoraj polovica žensk, so predstavniki armenske, alavitske in romske skupnosti, letos pa so imeli na kandidatni listi tudi prvega odkrito istospolnega kandidata v turški zgodovini. HDP je s svojo socialno, protikapitalistično in miroljubno retoriko uspel prepričati tudi prej omenjene konzervativnejše kurdske volivce, poleg tega pa je uspel nagovoriti tudi velik del mladih urbanih volivcev, sitih patetičnega nacionalizma in megalomanskosti ostalih treh etabliranih strank. HDP se je proti vsem pričakovanjem v parlament uvrstil s 13,1 % glasov, s čimer je podrl sanje Erdoğan in AKP o samostojni vladavini stranke z dvotretjinsko večino. Ta bi jim omogočila spremembo političnega sistema iz parlamentarne v predsedniško demokracijo brez ustavodajnega referendum. AKP si je tako priboril dobrih 46 % glasov, preostanek pa sta dobila kemalistični CHP in skrajno nacionalistični MHP. Čeprav ima Erdoğanova stranka z ostalima dvema precej skupnih točk, se razlikujejo predvsem pri vprašanju odnosa do kurdske manjšine: CHP v etatičnem duhu francoske enakosti prebivalcem Turčije priznava le državljanstvo, MHP pa s svojo paravojaško skupino »Sivi volkovi« zažiga kurdske trgovine in restavracije ter rednonapada in ubija Kurde po vsej Turčiji, večinoma v zavezništvu z varnostnimi silami.

Volilna matematika

AKP tudi zaradi lastnih interesov tako raje ni sestavil vlade v predvidenem času, temveč je za prvi november razpisal nove volitve. Datum teh ne bi mogel biti boljši: 29. oktober je namreč v Turčiji dan republike, kar pomeni, da je država okrašana s turškimi zastavami in portreti Mustafe Kemala Atatürka, ki je ob ustanavljanju države prepovedal nošnjo fesov in rut, nadaljeval s pobijanjem Armencev in izselil Grke, Kurde pa razglasil za gorske Turke in tako

tlakoval pot sekularizirani državi enega naroda. Tako so se številni politični komentatorji denimo zabavali ob misli, da je bila 29. oktobra 1923 ustanovljena turška republika, 1. novembra pa bo znova vzpostavljen sultanat.

Načeloma naj bi parlamentarne volitve v Turčiji, kandidatki za članstvo v EU, potekale približno tako kot v ostalih članicah Unije. A ker pušča ta »približno« precej prostora za interpretacijo, je Turčijo letos okoli 7. junija in 1. novembra obiskalo več sto tujih opazovalcev volitev, ki smo za različne turške in tuje organizacije poročali o sami izvedbi volitev in nepravilnostih, ki so se ob tem pojavljale.

Volitve trajajo en dan, v nedeljo, in sicer na osnovnih šolah, kjer v vsaki avli stoji doprsni kip Atatürka, v vsaki učilnici pa njegova slika. Poleg tega so del volilnih odborov tudi učitelji (ti morajo po opravljenem strokovnem izpitu štiri leta službovati v kraju po izboru ministrstva, tako da so učitelji v Kurdistanu predvsem iz drugih delov Turčije), kar sama volišča, ki nikakor niso nevtralna, obarva precej kemalistično. Tipična učiteljica – kemalistična dama – nosi bluzo, ima vpadljivo šminko, lase pa urejene v stilu Sophie Loren v njenih najboljših letih. A sistem se ne odraža le v tovrstnih simbolih. Vse šole v Kurdistanu so namreč varovane z močno prisotnostjo policije, vojske ali žandarmerije. V praksi to pomeni, da se pripadniki teh sil po dvoriščih sprehajajo z avtomatskim orožjem ali pa sedijo v tam parkiranih oklepnikih. Kljub zakonskim določilom, ki represivnim organom znotraj šole dovoljujejo prisotnost le v zbornici, ob opazovanju volitev večkrat naletiš na policiste, ki z avtomatskim orožjem v rokah hodijo po hodnikih in pogledujejo v učilnice, da bi tako preverili, če vse poteka po predpisih. Funkcija oboroženih sil, ki ob zaprtju volišč pomagajo tudi pri štetju glasov, seveda nikakor ni varnostna; več ima opraviti z zastraševanjem prebivalstva, kar pripadniki teh sil počnejo tudi s protizakonito identifikacijo volivcev pred samimi volišči. Med premikanjem proti jugovzhodu Turčije ti postane jasno, da je ta del države koloniziran, saj je prisotnost represivnih organov vedno večja. Tako v provinci Hakkari, ki meji na Irak in Iran, vojaške nadzorne točke niso nikakršno izredno stanje, temveč povsem vsakdanja praksa.

Represija z blagoslovom Evrope

Problem pa ni le tovrstna represija, temveč predvsem dejstvo, da je uspel Erdoğan v trinajstih letih vladanja ustvariti lastno državo, kar pomeni, da volitve potekajo v izjemno neenakih pogojih. Še najbolj se je to pokazalo v petmesečnem obdobju med prvimi in drugimi volitvami, ko je dal s kampanjo nasilja nad lastnimi državljanji volivcem jasno vedeti, da je le glas za AKP glas za varno in stabilno Turčijo. Med junijem in novembrom je bilo zaprtih okoli petsto aktivistov in članov HDP, skoraj tristo jih je bilo ubitih (največ, sto trideset, v samomorilskem napadu na shodu za mir v Ankari, trideset študentov pa v samomorilskem napadu na Kulturni center v Suruču), več kot sto dvajset pisarn HDP pa je bilo napadenih. Na rednih volitvah 7. junija je za HDP glasovalo 13,1 % volivcev, slabega pol leta pozneje pa le še 10,8 %. Rezultat je seveda

odzvanjal tudi v splošnem vzdušju v jugovzhodnem delu države: v vseh večjih kurdskih mestih je bil junij obarvan v rdečo, rumeno in zeleno. V Amedu, neuradni prestolnici turškega Kurdistanu, evforije ni skazil niti teroristični napad dva dni pred volitvami, v katerem so umrle štiri osebe. Mesto je po dvournem mrku (shod je prekinila policija, ki je ljudi napadla s solzivcem in vodnim topom z vročo vodo) ponovno oživel v solidarnosti, tisoči so darovali kri v bolnišnicah, z zastavami hodili po ulicah in peli, trobili v avtomobilih in utripali z lučmi v stanovanjskih blokih. V podobnem vzdušju so potekali tudi dovolilni shodi in življenje se je kljub represiji za dva dni ustavilo. O čemerkoli podobnem ni bilo v tem istem mestu ne duha ne sluha pet mesecev pozneje, ko je bil HDP ponovno izvoljen v parlament. Ljudi, ki so proslavljali z zastavami, transparenti in pesmijo, so na praznih ulicah Kurdistanu nadomestili vojaški oklepniki, ki so v redke mimoidoče uperjali cevi svojih vrtljivih kupol.

Politiziranim Kurdom je bilo več kot jasno, da volitve niso bile le tekma za stolčke in da je bil Erdoğan za novembrsko zmago z absolutno večino pripravljen obuditi državljansko vojno. Stranka AKP je v predvolilnem času namreč napovedala, da bo v primeru zmage spremenila sistem vladanja v državi iz parlamentarne v predsedniško demokracijo. Vojna proti Kurdom se je tako ponovno začela in še traja. Imena kurdskih mest, kot so Cizre, Yüsekova, Sur, Nusaybin še niso prišla na naslovnice zahodnih časopisov. Tako povprečnemu bralcu novic ostaja skrito, da je bila od 16. avgusta pa do konca lanskega leta v sedemnajstih turških mestih, kjer je večina od 1.300.000 prebivalcev Kurdev, kar 52-krat razglašena policijska ura. Prav tako kot ostaja skrit podatek, da je turška vojska v zadnjih šestih mesecih nad civilno prebivalstvo v naseljih, ki so razglasila avtonomijo ali pa le glasovala za napačne kandidate na volitvah, poslala na tisoče vojakov, številne ostrostrelce, oklepnike, tanke, helikopterje in topniške enote, poslužili so se celo letalskega bombardiranja. V mestu Cizre so 14. decembra vsi turški učitelji iz nekurdskih delov države prejeli telefonsko sporočilo, v katerem jim je ministrstvo naložilo, naj nemudoma zapustijo mesto. Kurdi, ki so ostali, umirajo v stotinah.

Z dogajanjem je seveda seznanjena tudi EU, o njem piše celo poročila. Eno teh je objavila 10. novembra lani, kar pomeni, da so z objavo – seveda – počakali do konca volitev. Poročilo ni imelo za Turčijo nikakršnih posledic, morda je služilo le kot šibak vzvod Evropske unije pri pogajanjih o ceni zadrževanja begunske krize na turških tleh. Tovrstna podpora Evrope aktualnemu turškemu vodstvu (Erdoğan je konec marca 2015 obiskal tudi Ljubljano) seveda slabi tako kurdsko manjšino, ki na krilih vojaških uspehov v sosednji Siriji žanje politične zmage v Turčiji, kot tudi vse ostale državljane, ki se borijo za demokratičnejšo in transparentnejšo državo, pa najsi gre za LGBT aktiviste, protestnike v parku Gezi, ali pa zaprte novinarje, ki jih je danes v Turčiji več kot kadarkoli prej. A dokler je vladavina AKP v interesu Zahoda, »malenkosti«, kot so cenzura, islamizacija, trgovanje z Islamsko državo ali genocid, gotovo ne bodo ovira pri pogajanjih za vstop v Evropsko unijo. ✕